Медичні бібліотеки України: досягнення, можливості, перспективи

Цитування: Науменко С. Медичні бібліотеки України: досягнення, можливості, перспективи. *Бібліотечний вісник*. 2025. №1. С. 116–119.

Під такою назвою проходила XXII Міжнародна науково-практична конференція медичних бібліотек України у жовтні 2024 р. Її організаторами виступили Національна наукова медична бібліотека України (далі ННМБУ), секція працівників медичних бібліотек Української бібліотечної асоціації, Бібліотека Тернопільського національного медичного університету (далі НМУ) імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я (далі МОЗ) України. Захід було проведено у змішаному форматі «дистанційно-наживо». Учасників люб'язно зголосилася прийняти в себе Бібліотека Тернопільського НМУ імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.

Форум відкрила в. о. генерального директора Національної наукової медичної бібліотеки України, заслужена працівниця культури України **Т. Остапенко**. Привітавши учасників, вона висловила щиру подяку адміністрації університету, директору бібліотеки та наголосила, що випробування, яких нині зазнають українці, котрі нас не налякали, а лише загартували, дали змогу відчути себе нацією: незламною і згуртованою. Т. Остапенко коротко висвітлила роботу Національної наукової медичної бібліотеки України в умовах воєнної агресії і постійних тривог, побажала учасникам зібрання успішного втілення в щоденну бібліотечну практику нових ідей і задумів, спрямованих на перемогу України в цій жорстокій неправедній війні.

Від імені ректора Тернопільського НМУ імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора медичних наук, професора М. Корди учасників конференції привітав проректор з наукової роботи університету, заслужений діяч науки і техніки України, доктор біологічних наук, професор **І. Кліщ**. До привітань також долучилися: начальник Управління медичних кадрів, освіти і науки Міністерства охорони здоров'я України, доктор фармацевтичних наук, професор **С. Убогов**; лікар, історик медицини, голова товариства Шпиталю Уяздовського у Варшаві (Республіка Польща) **К. Круліковський**; директорка Академічної бібліотеки Латвійського університету (м. Рига, Латвійська Республіка) **В. Коцере**; президентка ВГО «Українська бібліотечна асоціація», заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидатка наук із соціальних комунікацій **О. Бруй**.

У спільній доповіді «Особливості роботи бібліотек закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: з досвіду роботи бібліотеки Тернопільського НМУ імені І. Я. Горбачевського МОЗ України» директорка бібліотеки **О. Проців** і доцент кафедри української мови закладу вищої освіти (далі ЗВО), кандидат педагогічних наук **І. Гаврищак** поінформували присутніх про впровадження нових форм і методів роботи бібліотеки, зумовлені як розвитком сучасних технологій, так і воєнним станом у країні. Доповідачі зазначали, що в умовах постійних обстрілів, тривалих відключень світла та нестабільного інтернету, бібліотека стала пунктом незламності для здобувачів освіти, працівників університету, а також для багатьох тернополян. Швидко адаптувавшись до нових викликів, книгозбірня перебудувала свою роботу на обслуговування в режимі офлайн / онлайн. Для задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотекою широко використовуються світові та українські електронні ресурси, надається онлайн доступ до ліцензійних наукових баз даних медико-фармацевтичного профілю. Важливим напрямом роботи бібліотеки під час війни стала волонтерська діяльність, налагоджена тісна співпраця з волонтерським центром університету, співробітники плетуть маскувальні сітки для військових, виготовляють окопні свічки, донатять на Збройні Сили України. З перших днів війни в бібліотеці реалізується проєкт «Вишиті символи доброчинності». Працівниці бібліотеки виготовляють вишиті сувеніри: різдвяні та новорічні прикраси, писанки і передають волонтерам для продажу на аукціонах та ярмарках у різних країнах світу. Так, на зібрані бібліотекою кошти благодійний фонд «Промінь сонця» закупив понад 100 протиопікових пов'язок та торакальних наліпок, комплекти-наколінники та налокітники, тактичні рукавиці, кілька тепловізорів, рацій, комплектів тактичних навушників тощо. На кошти від реалізації вишитих сувенірів, зібрані на Благодійному марафоні у Німеччині, було придбано автомобіль для потреб Збройних Сил України.

«Місія університетської книгозбірні у формуванні ціннісних орієнтирів своїх користувачів під час російської військової агресії» – тема доповіді директорки бібліотеки Полтавського державного медичного університету (далі ПДМУ) **О. Боровик**. Вона зазначила: війна дала

українському суспільству поштовх до змін, помітних неозброєним оком, а саме: ідентичність, солідарність, довіра, єдність, згуртованість, історична пам'ять. Попри серйозні виклики й загрози сьогодення, бібліотека ПДМУ залишається осередком інтелектуальної свободи та громадянської активності, провідником національних ідей та європейських цінностей.

Досвідом роботи відділу медичної літератури, в який реорганізували Тернопільську обласну наукову медичну бібліотеку, поділився директор Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки (далі ОУНБ), заслужений діяч мистецтв України **В. Бачинський** у доповіді «Відділ медичної літератури – важлива складова Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки». «Сьогодні, в умовах російської військової агресії, – зазначив доповідач, – на перший план виходить збереження ментального здоров'я. Спільно зі спеціалістами відділу промоції здорового способу життя ДУ «Тернопільський обласний центр контролю і профілактики хвороб» було створено клуб «Територія здоров'я». Під час його засідань психологи допомагають осягнути процес розуміння, пізнання й покращення самого себе як у фізичному, так і психологічному аспектах. У співпраці з кафедрою медицини катастроф та військової медицини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України проводяться тренінги «Радіаційна небезпека», «Домедична допомога в умовах воєнного стану для цивільних осіб», на яких відпрацьовуються практичні навички та надаються поради щодо дій у критичних ситуаціях».

Тему роботи реорганізованих обласних медичних бібліотек продовжила завідуюча відділу медичних наук Вінницької ОУНБ імені В. Отамановського **Ю. Виноградська**. У доповіді «Робота відділу медичних наук Вінницької ОУНБ імені В. Отамановського: нові виклики та можливості» вона торкнулася проблем, які постали перед працівниками реорганізованої бібліотеки в умовах воєнного стану та їх подолання. Доповідачка зазначила, що крім традиційних бібліотечних функцій, співробітники відділу проводять різні спеціалізовані та культурні заходи. Так, за підтримки Департаменту охорони здоров'я Вінницької обласної військової адміністрації відділом організовуються круглі столи: «Медицина в реаліях війни: реабілітаційні центри», «Медична гуманітарна допомога в реаліях війни: співпраця з благодійними та громадськими організаціями», на яких фахівці діляться досвідом створення реабілітаційних центрів, вирішення проблем обліку, використання, розповсюдження медичної гуманітарної допомоги, утилізації ліків та протермінованих матеріалів медичного призначення. Було відзначено, що серед користувачів відділу під час війни значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, учасників груп самодопомоги, дітей, котрі переїхали разом з батьками.

Про діяльність медичних бібліотек України йшлося у доповіді «Наукова робота провідних медиків Поліського краю у контексті збереження фондів бібліотеки» в. о. директора Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки **Л. Васюхи.**

«Початок співпраці Національної наукової медичної бібліотеки України і медичної бібліотеки Королівського коледжу лікарів Единбургу (Royal College of Physicians of Edinburgh): перші кроки у розвитку партнерства із бібліотечними фахівцями Великої Британії» – такою була тема доповіді доцентки кафедри організації медичного забезпечення Збройних Сил України Української військово-медичної академії, кандидатки історичних наук **І. Пасько**. Як зазначила доповідачка, передані до фондів бібліотеки Королівського коледжу лікарів Единбургу буклети та науково-інформаційні видання Національної наукової медичної бібліотеки України продемонстрували, що, хоча київська книгозбірня має менш ніж 100-річну історію, її фонди мають рідкісну колекцію книжкових раритетів.

У спільній доповіді «Науково-методична діяльність українських бібліотек у науковому дискурсі міжвоєнного періоду» кандидатки історичних наук, доцентки, завідувачки відділу наукових видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) **О. Клименко** і кандидатки наук із соціальних комунікацій, завідувачки відділу науково-методичної роботи НБУВ **О. Сокур** було проаналізовано науково-методичну діяльність українських бібліотек у міжвоєнний період. Постійне професійне зростання, наголосили дослідниці, є перманентною потребою бібліотечної спільноти. Вивчення досвіду минулого для кращого розуміння сьогодення і впевненого руху вперед – це те завдання, яке має бути оптимально вирішено. Актуальна в умовах цифровізації модель підвищення професійних компетентностей сучасних бібліотекарів повинна ґрунтуватися на міцному фундаменті кращих практик попередників, бути гнучкою системою навчання, будуватися із застосуванням апробованих методів і засобів.

Молодша наукова співробітниця відділу обслуговування інформаційними ресурсами НБУВ **Л. Степченко** розповіла про досвід Німеччини із запровадження технологічних інновацій в бібліотечній сфері. Сучасні технології і сервісні форми в діяльності Національної наукової

сільськогосподарської бібліотеки НААН України розкрила в своїй доповіді заступниця директора бібліотеки, кандидатка історичних наук **Л. Татарчук.**

У низці доповідей висвітлювалася різнопланова діяльність наукових бібліотек медичних університетів. Головна бібліотекарка відділу науково-методичної роботи ННМБУ – кураторка бібліотек медичних ЗВО **О. Кірішева** підготувала ґрунтовну оглядову доповідь «Формування патріотичного світогляду майбутніх лікарів у роки війни: з досвіду роботи наукових бібліотек закладів вищої медичної освіти України» з презентацією унікальних фото з життя бібліотек медичних ЗВО: заступниця директорки наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету **Т. Павленко** – «Відкриті освітні ресурси як відповідь на сучасні виклики у навчанні»; директорка наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова **Н. Кравчук** і заступниця директорки цієї бібліотеки **М. Мельник** – «Видавнича діяльність бібліотеки як документальна пам`ять університету». Про роботу з базою даних «Календар знаменних і пам`ятних дат» у бібліотеці Буковинського державного медичного університету розповіли завідувачка сектору підтримки автоматизованої бібліотечної системи бібліотеки **А. Смоленцева** і її директорка **Г. Кіселиця**.

З підвищеним інтересом учасники конференції прослухали доповіді заступниці директора Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» **С. Петруновської** «Професійна компетентність бібліотекарів в управлінні дослідницькими даними конфіденційного характеру»; завідувачки бібліотеки приватного вищого навчального закладу «Харківський міжнародний медичний університет» **Н. Чернишенко** «AI-Аватари: нові можливості для створення бібліотечного контенту». Координаторка проєктів благодійного фонду «Бібліотечна країна» **І. Варламова** розповіла про кроссекторальну співпрацю бібліотек у сфері громадського здоров`я. Тему партнерства і психологічної допомоги в Національній науковій медичній бібліотеці України під час війни розкрила завідувачка відділу зовнішніх комунікацій ННМБУ **С. Кирій**.

Історична проблематика конференції порушувалася у доповідях: в. о. генерального директора Національної наукової медичної бібліотеки України, заслуженої працівниці культури України **Т. Остапенко** «Директори Національної наукової медичної бібліотеки України: їх внесок у зародження та розбудову інституції»; директорки Наукової бібліотеки Буковинського державного медичного університету (далі ДМУ) **Г. Кіселиці** і заступниці директорки цієї бібліотеки **О. Гімчинської** «Бібліотека Буковинського державного медичного університету – 80 років з дня заснування. Історія та становлення»; директорки бібліотеки Полтавського ДМУ **О. Боровик** і бібліотекарки 1 категорії цієї бібліотеки **С. Калайди** «Бібліотечний вимір: на шляху до професійних успіхів (до 90-річчя книгозбірні Полтавського державного медичного університету)»; завідувачки відділу науково-методичної роботи ННМБУ **С. Науменко** «Відданість професії: екскурс в минуле обласних наукових медичних бібліотек України». Доповідь «Сторінки медичного життя українсько-польського прикордоння (1919–1939 рр.)» представила завідувачка відділу науково-дослідної роботи ННМБУ **С. Булах**. Історичну розвідку «Науковій бібліотеці ДУ «Інститут нейрохірургії імені академіка А. П. Ромоданова НАМН України – 95» оприлюднила завідувачка бібліотеки цієї установи **С. Кричун**. Цікаве історичне дослідження розвитку медицини Вінниччини кінця XIX – початку XX ст. репрезентувала головна бібліотекарка Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова **О. Мазур** у доповіді «Книги як хранителі пам`яті про лікарів Вінниччини».

У багатьох виступах розкривалася тема медичної біографістики. Директорка бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кандидатка історичних наук, старша дослідниця, заслужена працівниця культури України **М. Надрага** представила доповідь «Лікарська комісія наукового товариства імені Шевченка (1898–2023 рр.) крізь призму біографістики». «Патріарх стоматології України: колекція Юрія Йосиповича Бернадського у фонді Національної наукової медичної бібліотеки України» – такою була тема доповіді в. о. генерального директора ННМБУ, заслуженої працівниці культури України **Т. Остапенко** і завідувачки відділу депозитарного зберігання наукових фондів ННМБУ **Л. Правовєрової**. Завідувачка відділу комплектування зарубіжних наукових фондів ННМБУ **Л. Біла** виступила з доповіддю «Франціше Кокот – піонер нефрології у Східній Європі (до 95-річчя від дня народження)». «Сподвижницька діяльність Іллі Осиповича Фруміна (1876–1945). До 105-річчя з дня заснування ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМН України» – тема доповіді завідувачки науково-медичної бібліотеки цієї установи **О. Немирович-Булгакової**.

Головна бібліотекарка відділу комунікацій ННМБУ **Н. Малішевська** оприлюднила дослідження «Володимир Бец – фундатор нейронаук в Україні». Про свою роботу над спільним українсько-американським проєктом «Лікар Марморштейн М. І.» розповіли завідувачка науково-бібліографічного відділу бібліотеки Одеського національного медичного університету **О. Романюк** і директорка цієї бібліотеки **Н. Гаріна**.

З підвищеним інтересом учасники конференції прослухали розповідь про досвід роботи бібліотек Великої Британії та подивились презентацію-враження директорки Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету **І. Киричок**.

Різнопланову діяльність Національної наукової медичної бібліотеки України відобразили в своїх виступах її провідні фахівці. Полеміку серед присутніх викликала доповідь заступника генерального директора ННМБУ з інформаційних технологій **Ю. Шкоди** «Перспективи розвитку програмного забезпечення українських бібліотек». Подальше обговорення цього надважливого, проблемного для українських бібліотек, питання вирішили продовжити на тематичних семінарах.

Маркетингових досліджень інформаційно-бібліотечних послуг бібліотеки торкнулася заступниця генерального директора ННМБУ **Т. Мусієнко**. В доповіді було ґрунтовно розкрито поняття «маркетинговий аналіз ринку інформаційних послуг», принципи його проведення, визначено шляхи роботи з цільовою аудиторією. Доповідачка зазначила, що маркетингові дослідження ринку інформаційних послуг сприяють розвитку стабільної та ефективної роботи бібліотеки.

Проблеми корпоративної діяльності медичних бібліотек України в умовах війни порушили в своїй доповіді завідувачка відділу науково-інформаційної роботи ННМБУ **А. Панфілова** і головна бібліотекарка цього відділу **Є. Коцюра**.

Презентацію «Бібліографічний покажчик «Словники та енциклопедії з медицини і суміжних галузей знань у фонді Національної наукової медичної бібліотеки України» як джерело інформаційного пошуку з проблем медичної термінології» представила головна бібліографиня відділу наукової бібліографії ННМБУ **Л. Самчук**. Теми медичної термінології торкнулась завідувачка відділу індексації наукових фондів ННМБУ **А. Макаренко** у доповіді «Українська медична термінологія та предметні рубрики Національної медичної бібліотеки США в медичних бібліотеках України».

Питання організації та збереження бібліотечного фонду Національної наукової медичної бібліотеки України в сучасних реаліях висвітлила завідувачка відділу наукових фондів бібліотеки **Н. Лук'янець**.

Про позитивний вплив читання на психологічний і емоційний стан людини розповіла «Бібліотерапія. Цілюща дія книги» провідна бібліотекарка ННМБУ, кандидатка наук із соціальних комунікацій **Т. Кулієва**. «Екскурсії як складник соціокультурної діяльності Національної наукової медичної бібліотеки України» – тема виступу завідувачки відділу обслуговування бібліотеки **Н. Крилатова-Шеховець**.

Особливий інтерес у присутніх викликала доповідь кризової психологині, кандидатки психологічних наук, старшої наукової співробітниці лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України **С. Лукомської** «Особливості резилентності бібліотекарів під час війни». На завершення доповідачка з метою зняття психологічного напруження, пропрацювання тривожності і страхів, викликаних війною провела для присутніх ретрит («період особистого чи групового усамітнення для духовної чи психологічної роботи над собою») «Розвиток життєстійкості та посттравматичне зростання в умовах війни».

За результатами проведеної конференції учасниками було ухвалено резолюцію та внесено рекомендації щодо подальшої спільної роботи в складних умовах воєнного часу. Зібрання засвідчило згуртованість бібліотечної спільноти, її прагнення до об'єднання зусиль для наближення перемоги.

Матеріали конференції розміщено на сайті, у цифровому архіві Національної наукової медичної бібліотеки України та Бібліотеки Тернопільського НМУ імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.

Світлана Науменко,
завідувачка відділу науково-методичної роботи,
Національна наукова медична бібліотека України,
e-mail: method.medlib@library.gov.ua